

Iskolai könyvtárépítés elvi-pedagógiai alapon

Egyetlen könyvtár sem határozza meg önállóan azt a szükségletet, amelyet kielégít. Így az iskolai könyvtárnak is az iskolához, az iskola feladatköréhez kell igazítania egész tevékenységét. Az a feladata, hogy a tanulókat, pedagógusokat az oktatás folyamatában szükséges és felhasználható könyvekkel lássa el.

Ezekből a követelményekből természetesen következnek, hogy funkcionálisan illeszkedik be az iskola tevékenységébe, s ez a kapcsolódás jól elhatárolja az iskolán kívüli kulturális tevékenység más területétől. A modern szocialista iskolában a pedagógus által vezetett oktatási folyamat marad a tevékenységek központjában, de egyre jobban érvényesül benne a tanulói aktivitás, az egyéni érdeklődés s az egységes oktatási-nevelési követelményeken kívül a differenciálódás is. Az osztályfoglalkozás s a csoportos és egyéni munka szervesen kiegészíti egymást. Az iskolában folyó nevelői, tanulói tevékenység rendszere miatt az iskolai könyvtár kettős jellegű: A nevelők számára pedagógiai kézikönyvtár, amely tartalmazza az alapvető pedagógiai és tantárgyi szakanyagot, így fontos eszköze a szemléltetésnek s annak, hogy a nevelők lépést tarthassanak szaktárgyuk fejlődésével. Az ifjúsági állomány könyvei és szolgáltatásai az oktatás és tanulási folyamatában szükséges és felhasználható könyvekkel segítik a tanulókat. A pedagógusok számára a mindennapi „munkaeszközök” magában foglaló könyvtár, a tanulók számára pedig az önálló ismeretszerzés forrása és műhelye. Ezért helyezkedik el a könyvtár ott, ahol az iskola funkcionális rendszerének tengelyei találkoznak.

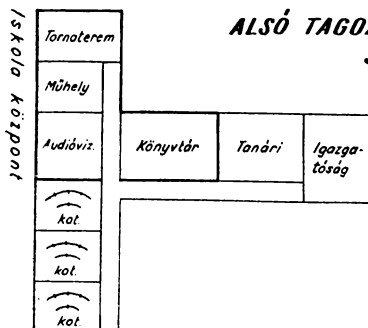
Nem kevésbé fontos a távlati tendenciák keresése. A futurologiai vélekedések és kutatások sokféleségében és ellentmondásaiban kétségtelenül van egy fix pont: a permanens önképzésre, önnevelésre képesnek és késznek kell lennie a jövő emberének. Az iskolának tehát nem lehet fontosabb feladata, mint az erre való felkészítés. A könyvtár vonatkozásában ez annyit jelent, mint a tanulókat képessé tenni arra, hogy a könyvet önképzésének eszközeként igényelje, akarja és tudja használni. Az iskola tevékenységi rendszerében erre a feltételek potenciálisan megvannak. A megoldás módozataira az iskola tevékenységi területeit módosító, átalakító pedagógiai kutatások, kísérletek fognak választ adni.

Talán az eddigiekből is kitűnik az iskolai könyvtárak és a közművelődés gyermek- és ifjúsági könyvtárainak funkciója és szolgáltatásai közötti azonosság és különbség. A két könyvtártípus tevékenysége egymást szervesen kiegészíti. A tanulók önképzési szükségének és az önképzés eszközszerének kialakítása során a tanórához kapcsolódó, a pedagógus által vezetett tevékenység az alap, amelyre és amely köré épül az iskolán belüli és iskolán kívüli öntevékeny olvasás. Az iskolai könyvtárak szolgáltatása pedagógiai szempontból tudatosan szervezett tevékenység, amit befolyásol, motivál a tanulók érdeklődése, de lényegében mindig az oktatási és nevelési célkitűzéseknek alárendelt, azok érdekében szervezett és irányított folyamat.

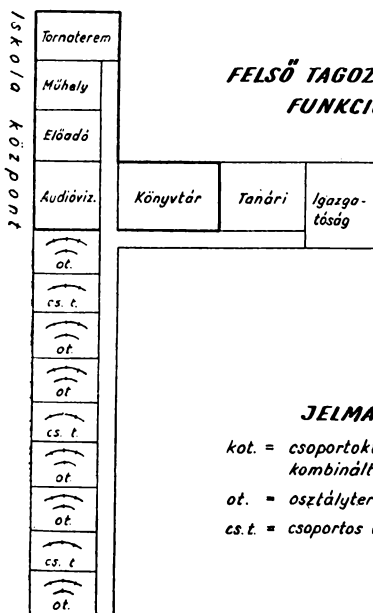
A fentiekkel körvonalaztam azt az elvi, pedagógiai alapot, amelyből kiindulva fejtem ki véleményemet a jövő iskolaépítésének az iskolai könyvtárakat érintő két problémájáról. Az első kérdés az: hol helyezkedik el a könyvtár az iskola tevékenységi rendszerében. Az iskolaépület tervezését nem lehet elvonatkoztatni az oktatási rendszer sajátosságaitól. A kapitalista országok iskolaépület-terveinek adaptációjánál föltétlenül tekintettel kell lenni arra, hogy az milyen mértékben szolgálja a tömeges oktatás követelményeit. Az olyan iskolatervet, amely az uralkodó osztály kiváltságos gyerekeinek luxuskörülmények között való csoportos, illetőleg egyéni oktatására készült, változtatás nélkül nem lehet átvinnünk még akkor sem, ha luxus építkezésekre volna is lehetőségünk. Iskoláinkat olyan funkcionális elrendezési elv szerint lehet megtervezetni, amely alkalmas a tömeges és a csoportos oktatásra, de az egységes oktatási követelmények mellett a differenciációt is lehetővé teszi. A nagylétszámú tanulócsoportok befogadására is alkalmas tantermek mellett előadó és csoportfoglalkoztató helyiségekre van szükség. A könyvtár: az osztály- a csoportfoglalkozás és az egyéni tanulás — középiskolás fokon esetleg a kutatás — helye. Ezekon kívül a pedagógusoknak is lehetőséget nyújt a tanórára való felkészülésre. Úgy gondolom, hogy az itt látható szkéma ezeknek a követelményeknek teljes mértékben megfelel. Jobban érvényesíti a hazai oktatásügy sajátosságait és lehetőségeit, mint a Kiss István építész és kutatócsoportja által összeállított tanulmányterv (Iskolaépítés I—V. kötet, Bp. 1968. Megtalálható az OPKM-ben), amit lényegében igen értékes tanulmánynak tekintek. Nagy kár, hogy pedagógiai kutatócsoport nem foglalkozik ezzel a témával.

A modern iskolai könyvtár kiépítését a mi viszonyaink között én sokkal optimistábban szemlélem, mint Sallai István: A jövő iskola építése és az iskolai könyvtár c. nagyon figyelemreméltó cikkében teszi. (Könyvtáros, 1970. 3. sz.) Iskoláink funkciói

I. ALSÓ TAGOZATI FUNKCIONÁLIS SZKÉMA

II. FELSŐ TAGOZATI ÉS KÖZÉPISKOLAI FUNKCIONÁLIS SZKÉMA

JELMAGYARÁZAT

- kat. = csoportoktatásra is alkalmas kombinált osztályterem
 ot. = osztályterem
 cs. t. = csoportos oktatás terme

tisztázottak. A módszerek, az eljárás módok vannak átalakulóban, s ennek az alapelvét, tendenciáit világosan látjuk. A tanulók aktivitását kell sokkal nagyobb mértékben érvényesíteni, fenntartva a kollektív oktatási formák, módszerek kereteit. A flexibilitás elvének érvényesítését az építésben én korántsem tartom olyan fontosnak, mint Kiss István és kutatócsoportja, sőt a könyvtár vonatkozásában teljes mértékben elhanyagolhatónak tekintem. Sallai István cikének lemondó hangjával nem tudom azonosítani magamat. Ennek elfogadása ugyanis azt jelentené, hogy az oktatás fejlesztésére, korszerűsítésére a közeljövőben aligha lehetne számítani. Tehát várjunk vele addig, amíg minden iskolaépületünk korszerű lesz? A korszerűség elvének érvényesítését az oktatásban a mai valóság talaján kell elvégeznünk. Modern oktatás a „konzervatív felfogást tükröző” iskolaépületeinkben is lehetséges, az új, modern épületekben természetesen színvonalasabban. Meglévő iskoláinkban is lehet korszerű könyvtárakat létrehozni, amit a pártucát iskolai mintakönyvtár is példáz.

A másik vitakérdés az egyetemes kulturális központ vagy bázis és az iskola viszonya. A modern város-

tervezésnek ez kétségtelenül egyik nagyon fontos területe, amit nevelési szempontból nem lehet figyelmen kívül hagyni. Az iskolának elsődrendű érdeke, hogy a nevelést befolyásoló tényezők hatásrendszerébe beilleszkedjék, segítse és használja fel azt és járuljon hozzá a bővüléséhez, állandó fejlődéséhez. Itt kölcsönhatásos kapcsolatról van szó. Amikor ezt hangsúlyozom, akkor a gazdaságos építkezés szempontjait alárendelt jelentőségűnek tartom. Azzal a felfogással vitatkozom, hogy csak ezért jöjjön létre, valamint azzal is, hogy az iskolában olyan művelődési lehetőségek legyenek (városokban), amelyek nem az ifjúság nevelésével, illetve a felnőttek oktatásával s a permanens neveléssel kapcsolatosak. Véleményem szerint az iskola és iskolán kívüli nevelés kettéválasztását nem az ilyen szervezeti forma szünteti meg. A szétválasztás a permanens önképzés és önnevelés iskolai megalapozásával és az ilyen jellegű társadalmi szükségletek állandó növekedésével, valamint a lehetőségek megteremtésével szűnik meg.

Az oktatás, a nevelés intim jelenség, amelyhez hasonló az embert érő kulturális hatások komplexusában aligha található. Vannak olyan mozzanata, amelyek nem kerülhetnek közszemlére, csak két emberre, a pedagógusra s az éppen adott esetben szereplő gyermekre tartoznak. Egy, a társadalmi szükségletek természete miatt dinamikus művelődési központ semmiképpen sem kedvez az intim környezetnek, s nem alkalmas a bensőséges emberi kapcsolatok kiépítésére. Az olyan szervezeti felépítésű kulturális góc, amelyben a mozi, a sportkombinát, a múzeum, az étkezdé stb. egy egy-

séget képez, még akkor is, ha élén az iskola igazgatója áll, nagyon megzavarja az iskolának nemcsak hagyományos, hanem távlati funkcióját is. Ezek leszögezése mellett viszont fontosnak tartom, hogy a művelődési egységek között szoros kapcsolat épüljön ki, koordinálják tevékenységüket saját funkciójuk károsodása nélkül. Kétség-telenül ezek hosszabb időre szóló feladatok, amelyek között első helyen, a mai ten-nivalóink között szerepelnek az iskola és a közművelődési könyvtárak gyermek és ifjúsági szolgálatának azonnali összehangolása és koordinált telepítése. Azonnal meg-valósítható és megvalósítandó, hogy az új városi lakótelepeken az iskolai könyvtár területi ifjúsági könyvellátást is végezzen, illetőleg az iskolákban a közművelődési szervek is létesíthessenek könyvtárat a gyermekek és az ifjúság számára. Szerintem ez a telepítés a fejlesztés, a szolgáltatások koordinációja és nem „a gyermekkönyvtár — iskolai ifjúsági könyvtár egészséges könyvtári integrációja”, amely a társadalmi szükségletekkel rendelkező könyvtárak funkciójának összekuszálását vonná maga után, s a mi viszonyainkat, a jelenlegi fejlődési adottságainkat figyelmen kívül hagyva, egyik vagy másik típus elsorvasztásával, visszaszorításával járna. De vajon ki akar-ja ezt?

Dr. Arató Ferenc

A HVDSZ könyvtárai

A könyvtári ellátás szempontjából a Helyiipari és Városgazdasági Dolgozók Szak-szervezete is a „nehéz” területek közé tartozik. Dolgozóinak többsége szétszórtnak, kis létszámú munkahelyeken dolgozik, s így ezekben — néhány kivétellel — nem is beszélhetünk könyvtári ellátásról, inkább csak a könyvellátás szót használhatjuk.

A könyvtári szervezet

A budapesti dolgozók könyvellátásáról (most csak erről szólunk, mert a vidéki munkahelyek könyvtárai az SZMT hálózatokba tartoznak) a budapesti bizottság köz-ponti könyvtára gondoskodik.

A hálózatban 15 önálló könyvtár van, 5-ben főfoglalkozású, 7-ben tiszteletdíjas, 3-ban társadalmi munkás könyvtáros dolgozik. A letéti könyvtárak száma 50, a to-vábbi kölcsönzőhelyek száma 633 (!). A kölcsönzőhelyek a vállalatok telephelyein vannak, ezek az önálló és a letéti könyvtáraktól kapják a könyveket. A hálózatnak ez a bosszantó elaprózottsága okozza a legnagyobb gondot.

A központi könyvtár rendszeresen eljuttatja az új könyveket a letéthelyekre, igen élénk a könyvek cseréje is. Évek óta legalább negyedévenként kapnak új könyvet, illetve cserélik állományuk egy részét a letéti könyvtárak. De a gyakoribb csere sem ritka. A telephelyi könyvcseré már természetesen esetlegesebb.

1969-ben a szakszervezethez tartozó dolgozók 37,4%-a iratkozott be valamelyik könyvtárba, illetve könyvkölcsönzőbe, s az olvasók 215 347 kötet könyvet kölcsönöztek. Egy olvasó kezében évi átlagban 8,5 kötet fordul meg. Ez a szám nem mutat az olvasók élénk érdeklődésére, de nagyobb aktivitásra az ilyen jellegű könyvtári ellá-tottság mellett nem is lehet számítani. A helyiipar dolgozói nem tartoznak a társa-dalom legfejlettebb, legszervezettebb, legigényesebb és legöntudatosabb rétegéhez. Ezért fel lehet tenni a kérdést: valóban kevés-e, ha egy kéményseprő, díjbeszedő, fodrász, takarítónő, varrónő, cipész vagy házkezelőségi dolgozó évente 8 könyvtári könyvet olvas. S ehhez hozzászámítjuk, hogy más forrásból is olvashatnak még, és hogy e dolgozókat — csakúgy mint a többieket — más irányú kulturális hatás is éri a televízió, rádió vagy a színházakon, mozikon keresztül, kérdés, hogy feltétlenül elégedetleneknek kell-e lennünk? Azt hiszem, nem. Persze nem szabad abban a hitben ringatnunk magunkat, hogy az ilyen kis könyvgyűjteményekből való olvasás a könyv-tárhasználat magasabb fokú tájékozódási, könyvválasztási formáját biztosítja. E „könyvtári” olvasókat nem lehet ugyanúgy megítélni, mint a valóban sokirányú szolgáltatást nyújtó *valódi könyvtárak* olvasóit. De valószínű, hogyha a könyvet nem juttatnánk el közvetlen közelükbe, nagyrésztük a jelenleginél is jóval kevesebbet olvasna.

A központi könyvtár

A KPVDSZ-é mellett ez a második olyan központi könyvtár, amely megnyitotta kapuit a lakosságnak, és helyi nyilvános könyvtári tevékenységet folytat. Kluböve-zetében lehetővé teszi a folyóiratolvasást, az olvasók rendelkezésére bocsátja gazdag kézikönyvtári állományát és kölcsönöz. Sajnos, a szükséges munkaerő hiányában csak heti 2 alkalommal 3—3 órát tart nyitva és éppen ezért semmiféle propagandatevé-